

az ember történetét, megmagyarázni érzését, gondolkozását és cselekvését a multban és jelenben (5. l.); — ha ez öndicsőítéshez nem csatlakozhatunk is, azt szívesen elismerjük, hogy törvénye figyelemre méltó kísérlet a történelmi philosophia terén, s számos tényt, eseményt jobban magyaráz, mint azt eddigi eszközeinkkel megfejtteni tudtuk. De törvényének egy nagy hiányát látjuk: a hullámos mozgásnak, a korszakok váltakozásának, egymásra következésének nem adja okát. Hogy miért veszt most napról-napra tért a realizmus s erősödik az idealizmus? azt sehol nem látjuk a Bodnár művéből, még kevésbé azt, hogy ennek miért *kell* folyton így történnie, — már pedig a törvény nemcsak a *van* t, hanem a *kell*-t is megjelöli. Bodnár csak külsőleg konstatálja a tényt, de bensőleg még nem jutott el a tünevények okának megértéséhez. Azt is meg kell említenünk, hogy, habár rendszeresen Bodnár foglalta össze e törvényt, főbb vonásaiban eddig sem volt az teljesen ismeretlen, eddig is akadtak történetírók, gondolkozók, kik idealistikus és materialistikus korszakokat különböztettek meg a népek életében, s az egyirányú jelenségeket, népek vagy korok szerint egybevetették.

Bodnár philosophiai művei föltétlenül gazdagodását jelentik a magyar böseleti irodalomnak s *Eszményeink* című műve is ép oly érdekes, mint tanulságos olvasmány. Rácz Lajos.

Wundt, Einleitung in die Philosophie.

Leipzig (Engelmann) 1902. 446 l. Ára 9 márka.

A nagyhírű lipcei böselelőnek rendszerével és lélektanával behatóbban *König* és böseleti alapelveivel *Eisler* foglalkozott a „klasszikus böselelők“ Frommann-féle vállalatában. E két mű hivatva van Wundt rendszerének népszerűsítésére, ki nagyobb joggal foglalhat helyet a „klasszikus böselelők“ sorában, mint az anarchista Nietzsche, vagy más modern böselelő. Mai befolyása a tudományok különböző ágaira Hegel rendszerére emlékezteti az olvasót. Überweg is oly értelemben méltatja.

Wundtnak „böseletbe való bevezetése“ tervét és célját tekintve lényegesen eltér *Paulsen* (1901. 7. kiad.) és *Külpe* (1898. 2. kiad.) hasonló művétől. Mig ezek a különböző álláspontok bírálati megvizsgálásával, főleg pedig a böselet jelen állásának föltüntetésével foglalkoznak, addig Wundt kizárólag a történelmi tájékoztatás útját és módszerét követi. Nevezetesen azt tárgyalja, hogy hogyan keletkezett maga a böselet (II-ik szakasz: A böselet történelmi kifejlődése, 86—270. l.) s hogyan állottak elő a böseleti problémák (III. szakasz: a böselet főbb irányai, 271—455. l.) Közelebbről Wundt a maga böseletbe való bevezetését ama történetbírálati előkészítésnek tekinti, a mely a fősúlyt a böseletnek a pozitív tudományokkal való szerves összefüggésébe helyezi. Főleg műve I. szakaszában, mely „a böselet

rendszere és feladatáról“ (1—85. l.) értekezik, fejtette ki bővebben ez álláspontját, s tiltakozott a bölcseletnek tisztán gyakorlati (bölcselet a javakról és értékekről szóló tan) felfogása ellen.

Mindamellett maga Wundt is a bölcselettől egy oly általános élet- és világnézetnek elenyészését várja, a mely egyenlőképen van hivatva az értelem és a *kedély* igényeinek és következményeinek kielégítéseire, úgy, hogy ez oldalról tekintve *Wobbermin*, egy újabbkori modern theologus Jamessel és Paulsennel együtt Wundtot a „voluntarismus“ legfőlebb képviselőjének mondja, a melynek felfogása szerint „az akarat alkotja meg az ember világnézetét.“ Voluntarismus, akaratelvi álláspontja azonban ismeretelméleti jellegű, mely a gyakorlati és kedélyi életérdekek hangsúlyozása mellett sem téveszti el szeme elől a bölcseletnek elméleti világfelfogást szerző jellegét. De Lotzeval együtt ő is az absztrakt gondolkodásnak s a kedélyi életnek merev megkülönböztetésében látja az újabb bölcselet Achilles sarkát. Wundt azt kívánja, hogy a bölcseletben úgy az értelem, mint a kedély megtalálja a maga világ- és életnézetét. Az elméleti és a gyakorlati szempontok helyes összeegyeztetése teszi épen Wundt rendszerének hasznavehetőségét, sőt népszerűségét napjainkban.

Már „bevezetése“ 1. §-ában világosan körvonalozza a gyakorlatit és az elméletit összeegyeztető álláspontját. A 2. §-ban „a bölcselet és a tudomány“ cím alatt oly általános elméleti tudománynak definiálja a bölcseletet, a melynek a pozitív tudományok által szerzett ismeretek rendszerezése és egyesítése a feladata. Különös részletességgel foglalkozik Wundt a 4-ik §-tól kezdve a bölcselettel, mint általános normatív jellegű értéktudománnyal, a melynek körébe főleg a logika, ethika és aesthetika tartozik. Az értékítéletek tanával főleg az ethikában legújabbban a theologusok foglalkoznak. Az általános érvényű tudománynak mindig az egyes tudományágakon alapuló értéktudománynak kell lennie, azaz olyan tudománynak, a mely az értékek és czélok szellemi világát vizsgálja. Ez alapon fölébe helyezi tapasztalati alapja mellett is az u. n. szellemi tudományokat az exakt tudományoknak. Bevezetése 6-ik §-ában s főleg „Logik der Geisteswissenschaften“ cz. művében foglalkozik e kérdéssel részletesebben és behatóbban. Itt megemlítjük, hogy *Wundt* metaphysikájának bírálati fejtegetésével legújabbban *Adickes* és *Thieme* foglalkozott.

Műve II-ik szakaszának a címe: „A bölcselet történeti kifejlődése.“ Itt közelebbről méltatja a görögök, az egyházi atyák és a scholasztika bölcseletét. Rendszerező képességének e szakasza valódi biztonsága, a mely csak az ő ethikájával hasonlítható össze. E tekintetben felette tanulságos összehasonlítani „bevezetésének“ a bölcselet történeti kifejlődéséről szóló szakaszát „ethikájának“ az erkölcsi világnézetek kifejlődéséről szóló klasszikus történeti és rendszeres szakaszával.

Felette érdekes e szakasz dogmatörténeti részlete, a melyre nagy befolyással volt Harnack nagyhírű dogmatörténete. Műve 17-ik §-ában

birálatilag ismerteti az egyházi dogmákat. Azt tartja, hogy az orthodox hitrendszer a dogma minden észszerű felfogásával ellentétben sem az értelem által fel nem fogható, sem pedig a képzelő erő által nem képzelhető. Mystikus alakban oldja meg az u. n. keresztyén bölcsélet a kozmologiai, theologiai és ethikai problémát egyaránt. Az ethikai problémák koronája, a problémák problémája az akarat szabadságának vagy megkötöttségének a kérdése, a melynek a theologiában Ágostonnál a bűn és a kegyelem dogmája felel meg. Transcendens istenfogalmával behatóbban „System der Philosophie cz.“ művében foglalkozik.

Im ez rövid vonásokban Wundt bölcséletbe való bevezetésének a tartalma. Hogy ő ma a német bölcselők között az első rendszeres fő és a berlini Paulsen mellett a legjelesebb gondolkodó, sőt valóságos műépítész, az műve III-ik szakaszából is következik, a melyben a bölcsélet főbb irányait sorrendben így ismerteti: I. Az ismeretelméleti irányok: a) az empirismus, b) a rationatismus s c) kriticismus; II. A metaphysikai irányok: a) a materialismus, b) az idealismus, s c) a realismus; III. Az ethikai irányok: a) a heteronom, b) a transcendens s c) az immanens morál rendszerek.

Végül még röviden jelezzük, hogy Wundt bölcséletbe való bevezetője teljesen eltér *Paulsen* népszerű hasonló című művétől, a mely „a bölcsélet lényegéről és jelentőségéről“ szóló bevezetése után 2 nagyobb szakaszban a metaphysika (ontolog és kozmológiai) s az ismeretelmélet (az ismeret és a valóság viszonya, s az ismeret eredete) problémáival foglalkozik. Egy függelékben behatóan az ethika problémáit ismerteti.

Melegen ajánljuk a 2 német illusztris bölcselőnek valóban jeles és tartalmas művét a bölcséletet kedvelők szives figyelmébe. Nem ártana, ha magyar nyelven is bírhatnók.

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátyás.